

OYUNUM-OYUNUM ROMANI

Araz Əhmədovlu
İngilis ədəbiyyatı PhD,
arazahmadoghlu@gmail.com

<mailto:arazahmadoghlu@gmail.com>

*Sayın Əli Rza müəllim,
Salamlar. Necəsiz?*

Sevimli yazar Nasır Mənzuri cənablarının 4-cü romanına görə yazdığım məqaləni təqdim edirəm. Güney ədəbiyyatını o tayda, eləcə də orada dilimizin rəsmi olduğu sayəsində, dünyaya tanıtdırmaqda çox yararlı ola bilər. Dəyər verib əməkdaşlıq etdiyinizə görə sizə dərin təşəkkürlərimi bildirirəm.

*Saygılarla,
Araz Əhmədovlu*

gü, ürəgəyatımlığıdır. Təmali sicir ədəbiyyat olan nəsrin canlılığı, diriliyi, duruluğu, axarlığı əlbəttə çağdaş dünyanın kreollaşmış dilləri arasından canını qurtarıb yaşar bir dil kimi basqılara sinə görə Türkiyədən qaynaqlanır. Elə ona görə də bu dil zəngin bir varlıq olaraq törədici, yaradıcı, yaşadıcıdır.

N.Mənzuri'nin yazı biçimi (style) də elə işlətdiyi sicir ədəbiyyatın dilindən alana gəlir. Onun biçimində sadəlik, gözəllik, həng (ritmik olmaq), ağız ədəbiyyatı, nağıllar, ovsanalar, bayatların dilinə oxşar bir həng yaradır. Bu həng ona görə ana süti kimi doğma, canlı, isti dir. Doğmalığı da elə ona görə ürəgə yatır. Ürəgin gögünü alır, ayışıq edir.

Yazarın ən çox söykəndiyi dəyər kultu isə Azərbaycanın ayın (mifik) düşüncəsi, dədə-baba dəyərlər düzəni, el yaradıcılığı, dastanların, ayn-oyunlarıdır. Düşüncəsinin Qafı başında duran isə Azərbaycanın milli-mənəvi varlığı, Türki dilinin ən azı doxsan min il öncələrə gedib söykənən bir varlıqdır.

N.Mənzuri'nin yaratdığı karakterlər (obrazlar) canlı, yaşar, gərək adamlar olduğuna baxmayaraq, ustacasına mifləşdirilmiş varlıqlar dır. Örnək üçün, Oyunum-oyunum romanındakı karakter XX-nci yüzilliyin başlarında Təbrizin bazarında zəngin bir təcirin oğlu Mirzə Bağır Hacızadədir. Atasını onu həkim olmaq üçün Tiflis'ə göndərir. Mirzə isə Tiflis'də oyunçuluq (aktyorluq), yönəticilik (rejissorluq) oxuyub çox adlım, uğurlu bir oyunçu olur. Eyni halda ustası olan Maria adlı bir qızla da evlənilir. Dəfələrlə Moskva, London'da teatr oynamağa dəvət olunur. Ama atasının ölüm halında olma xəbəri onu Təbriz'ə qaytarmalı olur. Bolşeviklər hakim olmuşdu. Mirzənin Maria'sına Təbriz'ə getmək, Mirzəyə də Tiflis'ə qayıtmaq icazəsi verilmir. Mirzə Təbriz'ə gəldikdə əmisi atasının bütün sərvətini yiyələnmişdi. Mirzə isə orda-burda tamaşalar qurduğu baxmayaraq, ac-yalavac qalır.

İllər sonra 2-nci dünya savaşı olur. (Güney) Azərbaycanı işğal edən Qızıl Ordu Mirzə'ni Rustaveli Teatrından tanıyırdı. Mirzəyə dəyər verirdi. Mirzə Təbriz'də teatr qurur. Ama onun çalışmaları onun ən çox çiçəkləndiyi vaxt Milli hökumətin vaxtı olur. Ondan sonra Mirzə'nin ömrünün çoxu Pəhləvi faşizminin zindanlarında keçir. Türki dilində teatr bağlanır. O üzdən Mirzə, başqa yüz minlər Azərbaycanlı kimi Tehrana üz tutur. Mirzə'nin Tehran'da yaşadığını heç düşmənləri də yaşamamış!

N.Mənzuri 4-ncü romanı, Oyunum-oyunum'da Mirzə'nin yaşadığı o qara günləri, Türki teatrın qara günləri, Tehranın daldə-bucaqdakı dalanlarında yaşanan fəsadı, mafiyaları, əxlaqsızlığı, o arada hərədən gözə dəgən gözəl insanlıq təcrübələri ilə birlikdə oxucunun düşlərində Halivud kinosu biçimində səhnələşdirir.

Usta yazarın romanlarında yaşama yanaşması, yazarın antropoloji, sosioloji, psixoloji, mifoloji uzmanlığı gərəkəkdən təqdirə layiqdir. Tehran'da M.Fərzanə ilə Mirzə Bağır Hacızadə'yə görə danışdıqları anıları N.Mənzuri diqqətlə yaddaşa alardı. Sonralar o yaddaşa alınmış anıları olağanüstü bir bədii əsərə çevirə bilir.

Bu romanda "qar", "qarı", "qarqış", "analıq", "qadınlıq", "keçi", "qurd", "bayatbay + at", "Oxçu Bayat" (Kentavr), "ay", "mağara", "Qaraçuxa yaxud İsfinks" (Sphynx) kimi mifik varlıqlara görə çox çəki bilimcil(elmi)yorumlar, yanaşmalar var.

Bunlardan daha önəmli N.Mənzuri'nin dörd əsərin birligində yarıdığı KUBİSM dir. Özəlliklə AVAVA romanında bu kubizm olağan üstü bir hünər tablosu yaradır. Bundan başqa onun ədəbi nəsrində gərəkçilik (realism), doğaçılıq (naturalism),

arxaçılıq (archaism), gərəkçötəsiçilik (surrealism), sicir ədəbiyyatın mifopoetik axıcılığıyla bir araya gəldikdə onun mətnlərində, eləcə də oxucunun yaşam təcrübəsi və dünya görüşündə tam yeni məktəb yaradır.

Quruluş baxımından Son Nağıl romanı qışdan yazı keçid vaxtında təbiət, Əsli-Kərəmyana sevgi, Novruz gülüylə qızıl gülün arasındakı sevdə mifik bir epos olaraq trajedi ilə bitən gərəkçək yaşam ayn-oyunlarını görünlüyləyir. Qaraçuxa romanında yazdan yazı keçid dönəmində səni İlqar əminin qaraçuxalığıyla özlüğüvə götürüb aparır. Avava'da yaydan güzə (payıza) keçən mifik ayın-oyunları, yalquzəkliyi, ay ilə günün arasında olan atəşli sevdanı və başqa çox önəmli sosial qonuları bədii dilin sehri ilə dastanlaşdırıb əbədiləşdirir. Oyunum-oyunum'da isə yazar güzdən qışa, özəlliklə də qışın qaranatlarını inanılmaz bir biçimdə oxucu düşündə səhnələşdirir. Bu roman Mirzə Bağır Hacızadə'nin, Azərbaycan teatrının, Türki dilinin, bir sözlə Azərbaycan millətinin qaranatları'la dolub daşmış qışını, yaşadığı tarixi fəlakətləri canlandırır.

Yazarın bütün yaradıcılığı Azərbaycan varlığını canlı tutmaq üçün görsətdiyi (göstərdiyi) çabalar dır. Təkbəşinə vətənimizin milli-mənəvi bayrağını əlindən buraxmayan ustada salamlar olsun.

Baxış açısı baxımından yazar qatmar (mürəkkəb) bir düzən yaradıb. Qaraçuxa romanında yaratdığı ikinci şəxs baxış açısı gərəkəkdən taysız-tuşsuz bir hünərdir. Oyunum-oyunum'da isə baxış açısı qatmar bir düzən dır.

(Güney) Azərbaycan'da dədə-baba əlifbamızda yazılan orfoqrafidə (orfoqrafiyada) çox bilimcil (elmi) və ciddi gəlişmələr var. N.Mənzuri'nin romanları bu gəlişmədən payını ala bilib. Ancaq yazar cənabları nədən'sə biraz bu gəlişmələri tam məntiqli və uyğun hesab edib onayladığına baxmayaraq, özü çox yerdə onlardan yararlanmır. Başqa tərəfdən isə, İran adlanan coğrafiyada Türki dilində bitik çap edə bilməyin minlərin oyunu var. Örnək üçün yazarın "kitab", "Allah" əv minlərcə onlara bənzər sözcüklərini yazmağına icazə verilmir, "kitab", "Əllah", yəni farsca tələffüz olunub fars kimliyini daşıyan ərəb sözcüklərini mətnə gətirtməli dır. Bu durum da oxucuda gərginlik yaradır. Çünki oxucu bu bitikləri özünə ana dili mədrəsəsi (məktəbi) görür. Düzünə baxsaq, bu iş yazarın yox, düzənləyicinin (redaktorun) işi dır. Ama ana dildə təhsildən (təhsildən) məhrum edilən Türk yazar eyni halda düzənləyici, yayıcı, satıcı olmağı da başarmalı dır. Buna da gərəkəkdən inanılmazcasına bir istək və güc istəyir. Hər halda, biri göbəğini özü kəsəcəksə, düzgün kəsməli dır; yox'sa törədici uğrunda dünyaya gətirmək istədiyi körpəni sala bilər.

Dördüncü romanın ikinci və son çatışmazlığı isə yazarın ara-sıra yazmaq istədiyi bəzi olaylardan vaz keçməsi dır. Bu durum o əzəmətləkdə bir əsəri quruluş və qavram baxımından azca sarsıdır. Bu durumu sıradan bir oxucu heç vaxt sezə bilməyəcək. Bunlara baxmayaraq bu romanı, eləcə də qabaqkı üç romanı oxumayan bir Türk özünə, bilib-bilməzdən, zülm etmiş olur.

Bədii ölçüləri, dəyərləri bir yanda qalsın, əslində yazar ana yurdunun unudurulmaqda olan ayın (mifik) varlığını, dilini, sözcüklərini, dəblərini (ənənələrini) qorumaq üçün mifopoetik nəsrin ən uyğun bir arac olaraq düşündüyünə bu dörd romanı qələmə alıb. Necə də uyarlı bir yol seçib! Seçməse idi, dünya ədəbiyyatı dörd əzəmətli nəsr əsərindən məhrum qalardı.